

fremragende indsats fra folkemindeforskere og ikke mindst stor velvillighed fra den lokale befolkning, har fået indsamlet et stort musikalsk materiale. Som afslutning på hvert kapitel findes en meget nyttig og fyldig publikationsliste med angivelse af litteratur-, musik- og film/ videoudgivelser, ajourført helt op til udgivelsesåret.

Det er de eskimoiske melodier, der har Michael Hausers interesse. Han mener, at forskerne hidtil har interesseret sig mere for tekster og opførelsespraksis end for melodier, og formålet med bogen er at vise, at trommesangene er betydelig mere komplekse og logisk opbyggede end tidligere antaget (s. 263). Til den ende har Hauser opbygget et sindrigt notationssystem, som både forholder sig til sangenes enkeltmotiver (formler) og til deres storformale struktur. Samtlige 55 sange (9 fra Sydgrønland, 1 fra Central-området, 7 fra Uummannaq/Upernaviq-distrikt, 26 fra Thule og 12 fra Østgrønland) analyseres efter dette system, grundigt og indtil mindste detalje. Hvis man benytter bogen som opslagsbog, fungerer systemet fint, men ved en gennemlæsning af bogen kan det virke trættende at få disse form-udtryk gentaget så mange gange, nok især fordi melodierne er så relativt korte.

På den anden side er disse analyser nødvendige som bevismateriale for Hausers tese: at ligheder og forskelle i melodistoffet kan bekræfte de teorier, som har været fremsat både fra lingvister og arkæologer omkring Eskimernes vandring i det arktiske område (fra Østgrønland sydover, fra det nordøstlige hjørne vestover, og fra Canada og Alaska østover mod Thule). Hauser påviser således, at den østgrønlandske sangtradition har påvirket sangene i Syd- og Vestgrønland, og at Thulesange og sange fra Canada og Alaska har mange fælles træk. – Det er fascinerende, at folkevandringerne også kan spores i musikken!

CD/MC'en er noget af en bedrift: her findes fonografoptagelser helt tilbage til 1905, over-spilninger af lakplader fra 30'erne, og moderne Nagra-optagelser fra 80'erne, og derfor er kvaliteten af musikeksempler naturligvis noget svingende. Men der er en betagende atmosfære over disse sange, og de giver en fin indføring i det eskimoiske musikunivers.

Melodierne er klart noterede med nøjagtig tempoangivelse for hver enkelt sang, og for overskuelighedens skyld er alle melodier noteret i samme (pentatone) toneart, med oplys-

ninger om sangerens oprindelige toneleje. Billedmaterialet er fyldigt og relevant.

En lille detalje omkring oversigtskortet bagest i bogen: der er et par unøjagtigheder i forbindelse med stednavne, omtalt i teksten, (f.eks. må man formode, at *Ulorpaat* og *Ulor-suit* skal være: *Illorpaat* og *Illorsuit*?)

Bogen foreligger endnu kun med engelsk tekst, men jeg er bekendt med, at der arbejdes på at få den oversat til grønlandsk, hvilket nok må siges at være temmelig relevant.

Michael Hauser skriver i bogens efterskrift, at han bevidst har undgået at benytte superlativer i beskrivelsen af sangene. Han er bange for, at det kan virke trættende på læseren. Det er da muligt, men under alle omstændigheder – og heldigvis – mærkes hans engagement og dybe respekt for trommesangen igennem hele bogen, og der er derfor al mulig grund til at glæde sig til hans næste værk: en bog om Thule-sange.

Lise Helmer Petersen

Per-Ulf Allmo m.fl.: Säckpipan i Norden. Från änglars musik till Djävulens blåsbälj. Musikmuseets skrifter 18. Förlaget AllWin kb.

Stockholm & Uppsala 1990. 603 s. Ill. Noder. Pris 350 Sv. Kr. ISBN 91-7970-846-3; ISSN 0282-8952.

I 1943 fik Gudmunds Nils Larsson i Järna i Vestdalarna fint besøg. Han var lidt af en landsbyoriginal og en attraktion ved festlige lejligheder, fordi han spillede sækkepibe. Det var derfor etnologen Mats Rehnberg fra Stockholm allerede havde besøgt ham flere gange og nu kom igen. Rehnberg var igang med en bog om sækkepiben i Sverige og havde ved at spørge sig for på Järna-kanten fået nys om Gudmunds Nils' eksistens. „Den sidste middelalderspillemand i vort land“, kaldte Rehnberg ham. Gudmunds Nils ville vise, at han var med på noderne og havde til besøget suppleret sit meget begrænsede repertoire af sækkepibemelodier med den tyske Alte Kammeraden!

Halvtreds år efter Rehnbergs møde med den sidste traditionssækkepibespiller i Norden har sækkepibespillet som en dønning fra folkemusikbølgen i 60'erne og 70'erne bredt sig ud over Sverige. Nu er der nok svenske sækkepibespillere til at samles til store bordunstævner og work-shops i sækkepibebygning, og også i Danmark sidder der folk i deres værkste-

der og bakser med boring, rørblad og sæk. Men er der virkelig tale om en middelaldertradition, der på den yderste hæse luft fra en utæt sæk blev reddet over i nutiden via en særling i Dalarna og en ung ihærdig etnolog? Det er et af de mange spørgsmål *Sækkepipan i Norden* beskæftiger sig med. Den ældste sækkepibeafbildning i Norden er en sandstensfigur fra o. år 1300 af en spillende hyrde på tårnet i Martebo kirke på Gotland. Men den beviser ikke, at man spillede sækkepibe på Gotland dengang. Figuren kan være lavet efter forbillede fra udlandet, hvor sækkepipen var en almindelig rekvisit hos hyrder i bibelske scener. Hovedforfatteren og redaktøren af bogen Per-Ulf Allmo slår fast, at en kritisk tolkning af de ældste skrift- og billedkilder ikke giver beviser for sækkepibespil i Norden før i 1500-tallet; men formodentlig afspejler kilderne en allerede gammel tradition, og så er vi tilbage i middelalderen. Men derfor er det næppe rimeligt at kalde Gudmunds Nils middelalderspillemand, og hans repertoire af ganglåter og Alte Kameraden var i hvert fald ikke middelalderligt. Dalarna dukker først sent op i sækkepibe-kilderne; det ældste belæg er fra 1757. Først fra slutningen af 1700-tallet får Dalarna kraftigt stigende vægt i kilderne, og efter midten af 1800-tallet nævnes der så at sige ikke sækkepibespil fra andre dele af Sverige. Sækkepipen „rotade sig så livskraftigt att den kom att bli en del av den lokala traditionen och sedan överlevde som en del i en bygdeidentitet. Eftersom instrumentet ingick i sådana ceremoniella användningar som vid bröllop, har det intet heller kunnat avfärdas eller försvinna alldeles obemärkt. Precis som vid födelsen av en tradition krävs något avgörande för att den ska brytas, i detta fall kom en förändring i och med dragspelets segertåg“ (s. 129).

Bogen er en entusiastisk præstation af Per-Ulf Allmo, støttet af en række specialister, der leverer kapitler om dansk, estlandssvensk, norsk, baltisk og finsk sækkepibestradi-tion, sækkepipens funktion og bygning, skotsk sækkepibespil i Skandinavien mv. Bogen er umiddelbart tillokkende, fordi den er en over-dådig billedbog. Almo har sat sig som ambition „att redovisa alla idag kända och i synnerhet då äldre avbildningar“ (s. 481). I bogens kildedel er der 343 billedhenvisninger, hvoraf langt hovedparten er vist i bogen, mange i farver. Sækkepiber på kalkmalerier og i

træskærerarbejder, sækkepiber som smykker, på drikkekrus, på malerier, tegninger, stik, kakler, glasmaleri, gobeliner og geværkolber. Almo har haft et vågent øje for sækkepiber de mest overraskende steder, og har lagt et kæmpearbejde i bogens billedside. Dertil kommer mange fotografier af sækkepibespillerne og deres miljø fra begyndelsen af dette århundrede. Stor møjje er der også lagt i at efterspore sækkepiber i skriftlige kilder – ordbøger, moralske skrifter, kirkebøger, retsakter, rejse- og folkelivsskildninger, skønlitteratur. 228 omtaler af sækkepipen i tekster fra 1470 til i dag har Almo og co. oplyst. Denne grundige kilde-research i tekst og billede danner det solide grundlag for bogens tekst.

Almo har givet sig selv og sine medforfattere god plads. Der fortælles bredt og med stor detaljerigdom om sækkepipens mennesker. Det er på den måde også et stykke socialhistorie, der står frem af bogens mange sider. Sækkepipen er især blevet brugt af folk lavest på den sociale rangstige. Bogen har mange sidespor og historier om de fattige folk, særlinge og outsiders, der har holdt sækkepipens lange lyd levende gennem århundreder. Vi får indgående fortalt historien om de fattige finske indvandrere og lerbrugsarbejdere i Vestdalarnas tyndt befolkede skove, som på deres handelsrejser med hjemmelavede trævarer bragte sækkepibemusik med sig ned til byggerne ved Dalarnas elve og søer. Disse folk dukker op i folkelivserindringer så ofte, at en teori går ud på, at det var finnerne der bragte sækkepipen til Dalarna. Vi får også historien om sækkepibespilleren Björnskötten, som i en dramatisk kamp med en af bamserne fik hele hovedbunden revet af, men efter at have dræbt bjørnen satte skalpen på igen, overlevede og resten af sit liv kunne fremvise et ildrødt ar rundt langs hele hårkanten. En mere ordknapp stil og en strammere redigering kunne have begrænset bogens 600 sider væsentligt, men det var blevet en kedeligere bog. Sækkepipens mennesker ville ikke have trådt så lyslevende frem, som de nu gør i kraft af de mange øjenvidneberetninger, erindringer og skrøner.

For den, der vil spille og studere sækkepibemelodier, rummer bogen (i et kapitel af Stig Norrmann) notation og analyse af over 50 svenske og estlandssvenske melodier. Selv om en del sækkepibespillere endnu levede i begyndelse af vort århundrede, havnede ingen af dem foran fonografragten. De noterede melo-

dier er blevet trallet eller spillet af violin-spillemand. Men navn, ophavsmand, baggrundshistorie og struktur gør det sandsynligt, at det oprindeligt er sækkepibemelodier. Langt hovedparten af de svenske melodier kan henføres til Vestdalarna, hvor sækkepibespiilet levede til og med Gudmunds Nils Larssons død i 1949. Om spillestil og forsiringer siger disse melodier derimod ingenting – det må vore dagens sækkepibere selv spille sig frem til. De baltiske sækkepibemelodier er noteret i et særskilt kapitel om denne tradition.

Kapitlet om sækkepiben i Danmark (s. 197-235) er skrevet af Ole Munch-Pedersen, selv passioneret sækkepibespiiler. Han gør godt rede for de danske kilder, bl.a. de mange afbildninger på kalkmalerier og to pibe-fund (fra Falster og Lund) fra sidste del af 11. årh. De gamle piber ender i en tap, og kan derfor enten have været en hornpibe eller have siddet i en sæk med tappen ind i et stykke horn. OMP har selv været med til at rekonstruere Falster-piben med forbillede i den svenske sækkepibe. Bortset fra disse „usikre“ piber, findes der ingen bevarede danske sækkepiber. Vi er altså henvist til billeder og skriftlige kilder. Særlig interessant er selvfølgelig de mange sækkepibespillende engle, grise og hyrder på kalkmalerier og træskærerarbejder i danske kirker fra ca. 1425 til ca. 1600. I mange af de ca. 30 kalkmalerier og halve snes billedskærerarbejder er sækkepiben under armen på fromme hyrder på marken. I engleorkestrene i Rynkeby kirke og Århus domkirke indgår sækkepiben i den himmelske musik. Det er et led af en europæisk tradition, og derfor ikke nødvendigvis noget bevis på, at danskerne spillede sækkepibe dengang. Instrumentet er ligeså ofte knyttet til helvedes og de syndefulde lasters regioner i form af djævle og spillende grise. OMP diskuterer disse billeders kildeværdi og konkluderer, at „når sækkepiber trods alt forekommer så almindeligt på kalkmalerier og billedskærerarbejder fra tiden, synes det næsten nødvendigt at akceptere at sækkepiben har været almindelig kendt om ikke specielt udbredt som musikinstrument i Danmark på den tid“ (s. 212). Fra o. 1570 findes det første helt sikre bevis på forekomsten af sækkepiber i Danmark, idet to sækkepibespillere var tilknyttet Frederik II's hof. Senere dukker sækkepiben op både ved Christian IV's Kroning i 1596 og ved Det Store Bilager i 1634. I modsætning til i Sverige viser de danske kilder, at der ved hoffet gennem en

periode på ca. 150 år har været en vis interesse for sækkepiben, men musikerne var gennemgående udlændinge. Kilderne om sækkepiben hos almuen er yderst spredte og tørrer helt ud efter 1720. „Hvis der på noget tidspunkt har været tale om en dansk sækkepibetradition, må det ... være i perioden før ca. 1720“ (s. 217). Det støttes også af omtale af instrumentet i tidlige danske ordbøger, og af at sækkepiben optræder i ordsprog, som er registreret første gang i denne periode. Først i slutningen af 1800-tallet dukker sækkepiben op igen, nu i hænderne på omvandrende sydeuropæiske musikere.

Hvordan så sækkepiben så ud? Kalkmalerierne er upålidelige i detaljen, men fra tiden 1550-1720 findes et lille antal andre danske billeder, der virker pålidelige. De tyder på, at de fleste danske sækkepiber har haft to lige lange koniske bordun-piber (formodentlig enslydende) og een melodipibe. På de fleste illustrationer optræder sækkepiben som almueinstrument. Mange af de svenske billeder viser også en sækkepibe med to bordunpiber, men i „reliktområdet“ i Vestdalarna, hvorfra de eneste bevarede sækkepiber stammer, havde den kun een bordunpibe. Det er den model, der blev prototypen for den nordiske sækkepibe-revival, og som indgående er beskrevet i kapitlerne om sækkepibens funktion, bygning og stemning.

Til hjælp for orienteringen i bogens vældige faktamængde havde det været rart med et navne- og stikordsregister. Det mangler. Det samme gør præcise kildehenvisninger i teksten, og det er irriterende i de tilfælde, hvor man ikke umiddelbart på årstallet kan slå efter i den kronologisk ordnede kildefortegnelse. F.eks. citeres s. 40 en sækkepibebejstret G.Ph. Telemann uden kildeangivelse, og OMP henviser til Anders Enevigs indsamlingsarbejde vedrørende omvandrende musikere i Danmark uden at give henvisning. Men det hører til i småtingsafdelingen.

Säckpipan i Norden er skrevet af folk, der udover at have orden i papirerne også spiller den kære sæk selv og har det engagement, der får historien om instrumentet til at leve. For som ordsproget hos Peder Syv allerede sagde i 1688: „Er sækkepiben ej fuld, klinger hun ej“.

Hans Peter Larsen